

КНИГОЗНАВСТВО І КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ

УДК 528.94 (477)

Н.Н. Зубко

**КАРТОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ НА РИНКУ
ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ:
АСОРТИМЕНТНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД**

На сучасному книжковому ринку України паралельно з текстовими виданнями активно розповсюджуються картографічні, які в рамках відповідного цільового та читачького призначення вирізняються серед іншої друкованої продукції знаковою природою інформації.

Діючий державний стандарт України визначає як картографічне “видання картографічного твору”, а саме картографічного зображення, що відтворює в картографічній проекції зменшене узагальнене зображення поверхні Землі або іншого об’єкта у певній системі умовних позначень з розташованими на ній об’єктами реальної дійсності [1, с.8]. Основними різновидами картографічних видань є карти й атласи.

Вивченням і розробкою картографічних видань займаються передусім картографи. На сторінках періодичних видань “Вісник геодезії та картографії”, “Український географічний журнал”, “Геодезія і картографія”, “Географія та основи економіки в школі”, “Друкарство” ними опубліковано низку статей про окремі напрями тематичного картографування в Україні: аеронавігаційні, туристичні й екологічні карти, адміністративні карти областей, шкільні карти та атласи з історії і географії, навчальні карти для вищої школи тощо [3–6, 10–14]. Переважно це дослідження Р.І. Сосси, Д.В. Ісаєвича, у статтях яких аналізуються й характеризуються основні типи карт та атласів останніх років видання. Кілька окремих публікацій присвячено нещодавно випущеному “Атласу снігово-льодових ресурсів світу”, а також “Національному атласу України”, що готується до друку [2, 7].

Окремі проблеми випуску та поширення картографічної продукції є об’єктом зацікавлень і видавців, і книгорозповсюджувачів. Так, питанням типології картографічної продукції присвячений розділ “Нетекстові видання” колективної монографії

“Типологія изданій” [19], де поряд із загальною характеристикою картографічних видань детально розглядаються основні їх види – карти й атласи. Оскільки відомі картографічні класифікації не суперечать принципам книгознавчого типологічного аналізу, вони без втрат для картографічної традиції перебудовані відповідно до прийнятої у даній роботі моделі видання. Типологічні риси картографічних видань висвітлюються у підручнику Н.М. Кушнарєнко “Документоведение” [8], побіжно особливості цих видань розглядаються в навчальному посібнику Г.М. Швецової-Водки “Типологія книги” [20].

У даній статті зроблена спроба охарактеризувати стан картовидання в Україні упродовж останніх років. Окрім згаданих праць, джерелом інформації стали державний бібліографічний покажчик “Літопис картографічних видань” [9], інформаційно-довідковий каталог “Книги України”, каталоги спеціалізованих видавництв (зокрема, “Картографія”, “Інституту передових технологій”).

Розвиток української картографічної справи у 90-і роки ХХ ст. відбувався у складних соціально-економічних обставинах, пов’язаних з реорганізацією картографічних підприємств, скороченням державного фінансування картоукладальних робіт, зниженням купівельної спроможності населення тощо. Картовидавничі підприємства, пристосовуючись до ринкових умов господарювання, почали випускати в першу чергу навчальні карти та атласи, карти автошляхів, плани міст – таку картографічну продукцію, що користується попитом, впевнено продається й приносить стабільні прибутки. Ці популярні серед покупців картографічні твори привабили на ринок картографічної продукції нові приватні видавництва, кількість яких останнім часом зросла до двадцяти. Найпотужніші серед них – ДНВП “Картографія”, Державна картографічна фабрика, Київська військова картографічна фабрика, ЗАТ “Інститут передових технологій”, “Мапа”, ДНВП “Аерогеодезкартографія”, “Укркарта”, “Укргеоінформ”, “Східгеоінформ” (Харків), “Донбасгеоінформ”, “Сумигеодезкартографія”, “Херсонгеоінформ”, “Поділлягеодезкартографія”, “Поліськгеодезкартографія”, “Географіка”, “Дебра” (Тернопіль), “Конкорд”, “Земград” (Дніпропетровськ).

Серед спеціалізованих видавництв картографічної продукції лідером є засноване ще 1944 року Державне науково-виробниче підприємство (ДНВП) “Картографія”. Йому вдалося

провести організаційну й технологічну реконструкцію виробництва і з 1998 року повністю перейти на комп'ютерні технології створення карт. Основною метою діяльності підприємства є забезпечення споживачів професійно підготовленими сучасними картографічними виданнями. Тематична палітра видань “Картографії” досить широка і строката: довідкові карти й атласи України, окремих регіонів і світу, навчальні карти та атласи, плани міст; туристичні карти, карти й атласи автомобільних шляхів; глобуси, офісні, рельєфні та електронні карти. У 2002 році “Картографією” видано 120 картографічних творів [21]. Якість продукції підтверджується численними нагородами, отриманими на різноманітних виставках та ярмарках (“Мистецтво книги України”, “Книжковий світ”, “Книжковий сад”).

Київська військово-картографічна фабрика раніше спеціалізувалася виключно на створенні і тиражуванні топографічних карт, але в умовах демілітаризації народного господарства з початку 90-х років розпочала випуск карт для широкого кола користувачів. З 1990 року регулярно видає топографічні карти серії “Області України” масштабом 1:200000 російською та українською мовами, а в останні роки – топографічні карти регіонів України масштабом 1:1000000. Видано також декілька схематичних планів найбільших міст і атласів автодоріг окремих регіонів (Харків, Дніпропетровськ, Сімферополь) масштабом 1:2000000. При виготовленні картографічної продукції фабрика продовжує застосовувати традиційні технології.

Понад десять років на картографічному ринку України працює видавництво “*Mana*” (до 1998 – мале підприємство “Мапа ЛТД”), яке сьогодні спеціалізується на випуску навчальних атласів. Так, упродовж 1997–2000 років тут видано такі атласи з історії для учнів 5–11 класів. З 1999 року видавництво працює над укладанням серії “Моя мала Батьківщина”, у межах якої побачили світ географічні атласи Київської, Житомирської, Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Львівської, Тернопільської областей. Опубліковано цікаве факсимільне видання створеної 1650 року Г.Л. де Бопланом “Спеціальної карти України”, доповненої покажчиком географічних об'єктів (латинсько-українським і українсько-латинським).

У другій половині 90-х років ХХ ст. розпочало діяльність добре оснащене технічно й технологічно ЗАТ “*Інститут пере-*

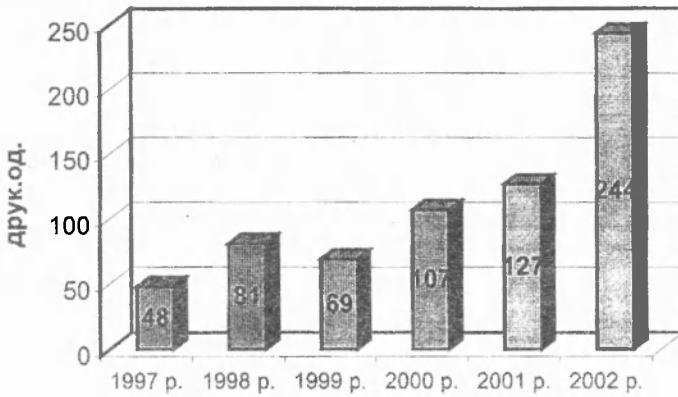
дових технологій”, що спеціалізується на випуску навчальних атласів і контурних карт з географії та історії. Окрім навчальних, товариство видає карти Європи, України (адміністративно-територіальні, політико-адміністративні, політичні), Києва, Криму; інших держав – Молдови (часто двомовні).

Серед картографічних фірм слід відзначити і київське видавництво *“Географіка”*, що випускає великомасштабні карти й атласи автодоріг України, планів Києва з елементами реклами, та тернопільське *“Дедра”*, яке видає рекламні плани міст; *“Земград”*, що готує до друку картографічні видання про дніпропетровський регіон; київське ТЗОВ *“Палада”*, котре виготовило серію контурних карт з географії для учнів 6–9 класу; харківську *“Фортуна-Прес”*, що 50-тисячними накладками у 1997 році видрукувала ряд контурних карт з географії та історії для учнів 6–10 класів середньої загальноосвітньої школи; харківську *“Каравелу”*, яка 1995 року у серії “Книжкова полиця школяра” надрукувала контурні карти із завданнями з географії для учнів 8–9 класу.

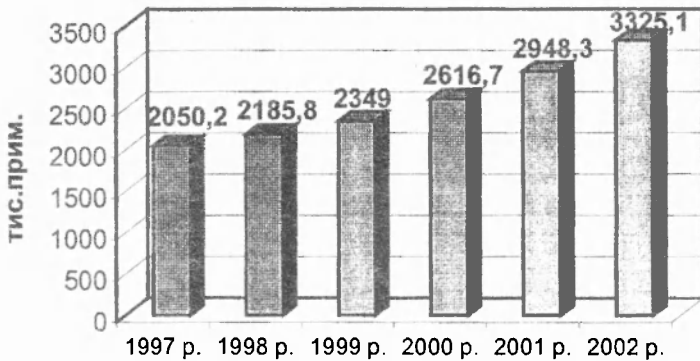
Поодинокі картографічні твори виходять у видавництвах *“Конкорд”* (Київ), *“Торсінг”*, *“Оріяна”* (Харків), *“Кардинал”* (Донецьк), *“Агрополіс”* (Черкаси), *“Союзкарта”* (Сімферополь) у серії *“Отдыхая – познавай”*, *“Норія-рієтлі”* (Київ) у серії *“Жилищные массивы и застройки Киева”*.

Упродовж 1997–2001 років обсяги випуску карт та атласів коливалися в межах 48 –122 назви друкованої продукції в рік. Поступово кількість назв картографічних видань зростала, за винятком 1999 року, коли спостерігався спад у випуску і текстових видань. У 2002 році побачили світ 244 нові картографічні твори загальним тиражем 3325,1 тис. примірників (рис.1,2).

Домінують у випуску картографічних видань саме географічні карти та атласи (близько 80%), що в цілому зображують Земну кулю, картографічні твори про Україну, Київ та Київську область, Автономну Республіку Крим.

Рис.1. Випуск картографічної продукції в Україні у 1997–2002 рр. за кількістю назв

Рис.2. Випуск картографічної продукції в Україні у 1997–2002 рр. за накладами

Більшу частину картографічних видань, які побачили світ в останнє десятиліття, становлять навчальні карти та атласи. Саме вони покликані унаочнити вивчення географії та історії в загальноосвітніх школах. На цьому сегменті ринку картографічної продукції активно працюють НВП “Картографія” в складі Укр-

геодезкартографії та ЗАТ “Інститут передових технологій”, якими уже створено комплекти настільних атласів, настінних і контурних карт з історії й географії для учнів різних класів. До навчального картотворення долучаються й інші видавничі підприємства, зокрема “Мапа”, яка укладає з курсу “Рідний край” краєзнавчі атласи. Оскільки виготовлення контурних карт не вимагає значних фінансових та інтелектуальних затрат, за їх випуск узялися й окремі неспеціалізовані видавництва (“Абрис”, “Ранок”, “Фортуна”), заохочені відчутною різницею між низькою собівартістю контурних карт і порівняно високою їх продажною ціною.

Лідером у виготовленні навчальних настінних карт є НВП “Картографія”. Карти з географії України (адміністративна, фізична, економічна, геологічна будова та корисні копалини, господарство, ґрунтів, екологічна ситуація, клімат, населення, сільське господарство й переробна промисловість, металургійний комплекс і ін.), з географії світу (“Політична карта світу”, “Фізична карта світу”, “Будова земної кори та корисні копалини”, “Географічні пояси та природні зони світу”, “Зоогеографічна карта світу” тощо), з географії материків (фізична і політична карти Австралії, Нової Зеландії, Азії, Африки, Європи, Південної та Північної Америки, Антарктики), з історії (“Найдавніше минуле України”, “Визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького 1648–1657 рр.”) створені на замовлення Міністерства освіти і науки України, виконані в єдиній картографічній проекції, в однакових масштабах і типових форматах, з уніфікованими умовними позначеннями та узгоджені з аналогічними картами в навчальних атласах.

Потреби туристично-екскурсійної справи, що активно розвивається з кінця 90-х, забезпечують туристичні карти та атласи. В залежності від територіального аспекту, спеціального та географічного вмісту і призначення туристичні карти діляться на оглядові, що охоплюють географічні райони й політико-адміністративні територіальні одиниці; маршрутні картосхеми, які включають територію уздовж туристських маршрутів – пішохідних, водних, велосипедних, кінних і комбінованих, а також маршрутів транспортних подорожей; схематичні плани міст. Відомості про найвизначніші історико-культурні, археологічні й природні пам’ятки, музеї та курорти нашої держави відображені на туристичних картах України, підготовлених до друку НВП “Картографія” та ЗАТ “Інститут передових технологій”. Масштабом

1:100000 з'явилися карти Переяслава-Хмельницького, Білої Церкви, Києва, Корсуня-Шевченківського, Черкас, Сімферополя, Севастополя, Судака та інших міст. Вони подають цікаві історичні відомості про населені пункти й інформацію про найпривабливіші туристичні об'єкти. Користуються попитом туристичні карти карпатського та кримського регіонів. Так, ЗАТ "Інститут передових технологій" пропонує покупцям 32-сторінковий путівник з картою Криму, Військова картографічна фабрика – екскурсійну карту Криму та топографічну карту під назвою "Путешествуем по горному Крыму", НВП "Картографія" – карту-сувенір "Крым. Панорама полуострова. Панорама городов". Як правило, видаються вони російською мовою.

В останні роки активно розвивається видання планів і атласів міст. Першість у цьому напрямі утримує НВП "Картографія", яке у 1998 році, розробивши єдині підходи до відбору географічної основи, структуризації тематичного навантаження, подання умовних позначень, художнього та поліграфічного оформлення, розпочало випуск оновленої серії планів "Міста України". Упродовж 1998–2002 років "Картографією" видано карт більше 50 українських міст. Передусім це обласні центри, великі промислові міста, міста-курорти Криму. У 1999 році налагоджено видання планів центральних частин великих міст, текстова частина яких подається кількома мовами. Уже побачили світ плани центрів таких міст, як Київ, Львів, Харків, Канів. 2002 року підприємство узялося за випуск нової серії "Обличчя міста", яку відкрили плани-путівники Дрогобича, Кам'янця-Подільського, Моршина, Умані, Стрия, Чорткова.

Для найбільших українських міст видаються великі атласи форматом 20,5x29,5 см (Донецьк, Київ, Львів, Одеса), атласи міст з відображенням кожного будинку (Дніпропетровськ, Запоріжжя, Київ, Одеса, Львів) і кишенькові щорічні атласи (з детальною географічною основою, різноплановою тематичною інформацією, ґрунтовною текстовою частиною – з покажчиком вулиць і структурованим тематичним покажчиком об'єктів (Донецьк, Київ, Львів, Севастополь, Харків, Чернігів). Як бачимо, використовуючи можливості ГІС-картографування, "Картографія" на основі створених базових електронних карт готує до видання зразу декілька творів – атлас міста форматом А-4 з відображенням кожного будинку, атлас міста меншого формату для автолюбителів, атлас міста кишенькового формату, туристичний план

міста, план центральної частини міста більшого масштабу, настінний план міста тощо. Плани міст Українського аерогеодезичного підприємства "Аерогеодезія" створені на основі і з деталізацією топографічних планів, підготовлені до видання за допомогою традиційних технологій і характеризуються невисоким рівнем дизайнерського оформлення. Інші картографічні фірми обмежуються випуском 1–3 видань.

Позитивні зрушення спостерігаються у випуску карт і атласів автомобільних шляхів для водіїв-аматорів і професіоналів. Саме такі видання дають можливість визначити точний маршрут, вибрати найкоротший шлях до місця призначення й отримати точну інформацію про місцезнаходження населених пунктів, автозаправних станцій, митних переходів, автостоянок, станцій технічного обслуговування, готелів, кемпінгів, ресторанів, кафе, визначних туристичних об'єктів. Популярним серед українських автомобілістів є атлас автодоріг України масштабом 1:500000 (найдетальніший серед подібних видань) і масштабом 1:775000 у скороченій та повній (з картами околиць і центральних частин великих міст) версіях. Серед карт автошляхів України довший час найтиражнішою була карта масштабом 1:1000000 "Аерогеодезія", хоча випускалося декілька карт дрібніших масштабів. У 2000 році пальму першості перейняла карта автошляхів України масштабом 1:1000000 НВП "Картографія", яка видається у двох варіантах (звичайний складений і з твердою обкладинкою й вклеєною брошуурою покажчика назв населених пунктів). У 2001 році цю карту видано з легендою кількома мовами та географічними назвами у латинській транскрипції, а також окремо російською мовою. Карти та атласи автошляхів України є також у репертуарі Військової картографічної фабрики, "Мапи", "Географіки", "Оріян", "Торсінга". Сьогодні "Картографія" у серії "Автомобільні шляхи України" активно видає карти форматом 12x23 см автодоріг окремих областей (20 з них уже побачило світ) і регіонів (східного, південного, північного, центрального та західного) форматом 12–24 см у типовому яскраво-червоному оформленні. Регіональні атласи автошляхів представлені на ринку низкою видань Київської військово-картографічної фабрики. В останні роки державне тематичне картографування значно скоротилося. Провідне місце в ньому належить геологічному напрямку, хоча випуск таких карт також зменшився. Серед них слід відзначити шеститом-

ний “Атлас місцезнаходжень нафти і газу України” (1998–2000) і атлас “Геологія і корисні копалини України” (2001).

Загострення екологічних проблем зумовило появу наукових та довідкових екологічних карт і атласів. Так, Київською військово-картографічною фабрикою підготовлено до видання карту “Екологічна небезпека України” (2001), “Еколого-економічне зонування території” (2001), “Медико-демографічні проблеми” (2002), НВП “Картографія” укладено карту масштабом 1:750000 “Природно-заповідний фонд” (2002), Інститутом проблем природокористування й екології – екологічну карту Дніпропетровської області (2001), Українським інститутом досліджень навколишнього середовища – природоохоронну карту Полтавської області (2001) тощо.

Як значні здобутки української картографії слід розглядати атласи “Державна податкова служба України” (1999), “Державна митна служба України” (2000), “Промисловість та інвестиційна діяльність” (2003). ЗАТ “Інститут передових технологій” у 2001 році, напередодні парламентських виборів, випустило в світ карту “Виборчі округи, їх нумерація, центри, територіальні межі”.

З 2000 року на основі міжнародних стандартів і рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації Україна почала самостійно видавати свої аеронавігаційні карти. Першими побачили світ дві маршрутні карти масштабом 1:1500000 (нижче 8600 м і вище 9100 м), які тепер періодично перевидаються.

Державна гідрографічна служба випускає морські навігаційні карти та посібники. Для цього в її складі створено спеціалізоване картографічне підприємство “Укрморкартографія”. На основі сучасних комп’ютерних технологій видано карти морських шляхів західного, північного та північно-західного регіонів України. У 2001 році українською та англійською мовами укладено довідкове видання “Умовні знаки морських карт”.

Сьогодні українські видавці працюють над випуском загальногеографічних і політико-адміністративних карт (стінних і складаних) та атласів України. “Картографією” укладено серію адміністративних карт масштабом 1:400000 областей України та політико-адміністративних карт масштабом 1:250000, на яких зазначено межі сільських і селищних рад.

Особливе місце в наробку національної картографії займає фундаментальний науковий “Атлас снігово-льодових ресур-

сів світу” (1998), над створенням якого колектив НВП “Картографія” працював понад десять років. Атлас містить більш як 1000 карт, основною метою яких є глобальне оцінювання запасів природних льодів як потенційного джерела прісної води та можливості використання снігово-льодових ресурсів.

На жаль, високий науковий рівень багатьох розробок тематичної картографії не знаходить свого практичного вирішення у вигляді опублікованих фундаментальних атласів. Назрілою потребою є видання атласів України, у тому числі загальногеографічного та історичного. Триває робота над створенням “Національного атласу України”. Фахівцями Інституту географії НАН України розроблено та видано для громадського обговорення концепцію даного видання, яка визначає наукові, методичні й організаційні заходи його створення, структуру, зміст, основні форми і технологію виготовлення. У 2000 році видано електронну версію пілотного проекту атласу українською та англійською мовами, що включає 176 карт, близько 200 графіків і діаграм, більше 100 фотокарток і 150 сторінок тексту. Науково-методичне забезпечення розробки атласу здійснює Інститут географії НАН України, а підготовку до видання НВП “Картографія” за участю інших структур.

Картографічна продукція, як правило, доходить до споживачів, пройшовши усі ланки від виробника до споживача: видавництво – гуртова книготорговельна фірма – книгарня. Проте у нас роздрібною торговельною діяльністю займаються самі видавничі підприємства. Найбільші обсяги продаж і кількість гуртових і дрібногуртових покупців має НВП “Картографія”, яке, крім своєї продукції, продає карти й атласи інших українських фірм, картопродукцію видавництв близького і далекого зарубіжжя. Це підприємство здійснює поставку українських карт і атласів за кордон. У 1997 році при видавництві відкрито перший спеціалізований салон-магазин картографічної продукції. Тут покупцям пропонують понад 2000 назв різноманітних карт і атласів вітчизняного й зарубіжного виробництва.

Спируючись на столичний досвід роботи, мережу фірмових магазинів створюють у великих обласних центрах України. Такі книгарні уже діють у Севастополі, Дніпропетровську, Черкасах, Одесі. В інших областях налагоджено роботу офіційних представництв. У Львові ділером видавництва є фірма “Книгодар”, яка реалізує продукцію за цінами виробника. Картографічні

видання можна придбати і в книгарнях ТзОВ ТВФ “Львівкнига”, “Скарбниця”, “Каменяр”, “Сучасник”, Наукового товариства ім. Шевченка тощо. В асортименті майже усіх цих магазинів багато навчальних картографічних видань, туристичних карт, атласів автомобільних шляхів, тобто тієї продукції, що користується найбільшим попитом у покупців. Карти та атласи автомобільних шляхів, плани міста реалізують у Львові і через мережу кіосків “Преса України”. Їх можна замовити і через “Книгу-поштою” або скориставшись послугами магазинів комп’ютерної мережі Інтернет. Тобто шляхи картозповсюдження в Україні різні, і кожен з них потребує удосконалення. Нині назріла гостра потреба у створенні дистриб’юторної мережі, пошуку нових форм і методів роботи з потенційним покупцем, замовником і споживачем картографічної продукції.

Для стимулювання збуту продукції картографічні підприємства використовують різноманітні рекламні засоби. І “Картографія”, і “Інститут передових технологій”, і “Мапа” випускають кольорові каталоги власної картографічної продукції та інші рекламні матеріали (листівки, буклети, календарики, міні-карти тощо). Інформацію про нові карти й атласи вміщують у засобах масової інформації: як у спеціалізованих (“Вісник картографії та геодезії”), освітянських (“Історія в школі”, “Географія та економіка в школі”), так і в книгарських (“Книжковий клуб-плюс”, “Книжковий огляд”). НВП “Картографія” рекламує свою продукцію по радіо. Рекламні повідомлення знайомлять читачів з новими картографічними виданнями, обов’язково вказуючи, де їх можна придбати на найвигідніших умовах. Картографічні видавництва постійно беруть участь у книжкових виставках та ярмарках: “Форум видавців”, “Зелена хвиля”, “Світ книги”, “Кримська весна”, “Світ освіти”, “Книжковий сад” та інші. Видавництво “Картографія” представляє свою продукцію на найбільшій міжнародній ярмарці Європи у Франкфурті-на-Майні. Тут укладаються угоди на поставки продукції закордонних фірм, зокрема, з видавництвами “Картографія ЛТД” (Угорщина), “Ravenstein” (Німеччина), “Hallwag” (Швейцарія), “Freutah & Berndt” (Австрія). ЗАТ “Інститут передових технологій” намагається розширити коло потенційних покупців власної продукції залученням їх до участі в конкурсі юних знавців географії. Відповівши на три запитання у відрізаному купоні, що додається до атласів, школярі мають змогу отримати цікаві призи. Усі ці заходи

дають відчутний комерційний ефект, допомагають реалізовувати значну частину картографічної продукції.

Однак якщо видавництва роблять певні спроби з вивчення попиту на картографічну продукцію, то більшість роздрібних книготорговельних підприємств на належному рівні цим не займається. В асортименті книгарень переважають передусім навчальні й туристичні картографічні видання, плани та атласи міст. А придбати наукові та науково-популярні карти й атласи можна лише, замовивши їх у тому чи іншому видавництві.

Книгарням доцільно ретельніше вивчати потреби потенційних покупців. Формуючи ядро книготорговельного асортименту, слід замовляти видання не лише масового попиту, а й орієнтовані на задоволення індивідуальних потреб споживачів картографічної продукції. Бажано, щоб у магазинах були видання як для викладачів і студентів, що опановують географічні, геологічні й геодезичні спеціальності, так і для працівників науково-дослідних установ. Вартувало б знайомити потенційних покупців з каталогами та прайс-листами видавництв, що випускають картографічну продукцію, і на підставі їх приймати індивідуальні замовлення, намагаючись у такий спосіб зменшити незадоволений попит споживачів на спеціальну картографічну продукцію. Потрібно активніше використовувати внутрімагазинні засоби реклами: пропонувати покупцям друківані рекламні каталоги й буклети видавництв, оформляти стенди і вітрини книгарень. І видавництва, і книготорговельні організації мають спрямувати свої зусилля на розвиток картографічного ринку України, на його збагачення й постійну еволюцію.

1. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Чинний від 01.01.96. К., 1995.
2. Задорожний М. Розроблено концепцію Національного атласу України// Географія та основи економіки в школі. 2001. №3. С. 14. 3. Ісаєв Д. Географічні атласи "Інституту передових технологій"// Географія та основи економіки в школі. 2000. №2. С. 29-30. 4. Ісаєв Д. Особливості створення шкільних атласів з усевітньої історії в Інституті передових технологій// Вісник геодезії та картографії. 2000. №3. С. 37-40. 5. Ісаєв Д., Пархоменко Т. Нові картографічні твори для школи і самоосвіти// Географія та основи економіки в школі. 2001. №4. С. 22. 6. Ісаєв Д. Робота над атласами триває// Історія в школах України. 2000. №3. С. 50. 7. Кучеренко Г.М. Атлас снігово-льодових ресурсів світу// Вісник геодезії та картографії. 2001. №1. С. 30-36. 8. Кушнарєнко Н.М. Документоведение. 2-е изд., испр. и доп. М., 2000. 9. Літопис картографічних видань. К., 1997-2001. 10. Мартинюк О., Гісем О. Нові вітчизняні навчальні атласи з історії// Історія в школах України. 2000. №2. С. 50-52. 11. Прасул Ю.І. Нові типи туристських карт, укладених за комп'ютерною технологією// Вісник геодезії та картографії. 2000. №4. С. 33-37. 12. Руденко І. Навчальні картографічні твори, стан та проблеми їх

видання// Географія та основи економіки в школі. 2001. №4. С. 21–22. 13. Сосса Р.І. Аеронавігаційні карти ІКАО//Вісник геодезії та картографії. 2000. №4. С. 24–30. 14. Сосса Р.І. Адміністративні карти областей України//Вісник геодезії та картографії. 2001. №2. С. 21–25. 15. Сосса Р. Надійший компас [Про НВП “Картографія”]//Друкарство. 2001. №5. С. 24. 16. Сосса Р.І. Сучасний етап галузевого тематичного картографування//Вісник геодезії та картографії. 2001. №3. С. 50–55. 17. Сосса Р.І. Сучасний етап картографічного забезпечення навчального процесу у загальноосвітній школі//Вісник геодезії та картографії. 1998. №4. С. 45–48. 18. Сосса Р.І. Украинская картография: состояние и перспективы//Геодезия и картография. 2001. №11. С. 8–15. 19. Типология изданий. М., 1990. 20. Швецова-Водка Г.М. Типология книги: Навчальний посібник. К., 1999. 21. Сучасне українське картографування//www.ukrmap.com.ua.